

POMEN LOŠKEGA OZEMLJA ZA NOB

Po drugi svetovni vojni so bile številne razprave o tem, kako geografske razmere in mentaliteta ljudi pogojujejo partizansko vojno in vseljidski odpor okupatorju. Mnogi so zatrjevali, da je takšna vojna mogoča samo v slabo naseljenih hribovskih in gorskih predelih in med prebivalstvom, ki je po mentaliteti in zgodovini (mislili so na zaostalost in primitivizem) že vnaprej in za vedno nekako nagnjeno k temu, da se bori in v boju umira. Takšne »teorije« so imele samo ta namen, da bi po eni strani zmanjšale vrednost in pomen narodnoosvobodilne borbe posameznih narodov (predvsem jugoslovanskih), po drugi strani naj bi pa opravičevale neopravičeno pasivnost posameznikov, strank in narodov.

V drugi svetovni vojni ter v narodnoosvobodilnih in protikolonialnih vojnah so bile takšne »teorije« v praksi popolnoma ovržene. V Jugoslaviji je bilo bojišče v vsej državi, po ravninah Slavonije, Banata, Bačke, Srema, Srbije kot po gorah Slovenije in Bosne. Ravno tako je bilo bojišče v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Sarajevu, kot je bilo na podeželju. Podobno je bilo tudi v nekaterih drugih evropskih in azijskih deželah. Po drugi svetovni vojni imamo gverilo v mestih Alžiru, Oranu, Saigonu in drugih, v džunglah jugovzhodne Azije, v gorovjih Alžirije ter drugih dežel, v Saharski puščavi, na Sinaju, v močvirjih reke Mekonga — torej v zelo različnih geografskih in klimatskih pogojih.

Glede na navedeno bi lahko s gotovostjo izrekli v praksi potrjeno trditev, da vseljidski odpor in partizanska vojna niso odvisni toliko od objektivnih, materialnih dejavnikov, bolj od subjektivnih, predvsem političnih dejavnikov. Seveda ne bi bila resnična in na mestu trditev, da materialni dejavniki sploh ne vplivajo na gverilsko vojskovanje. Od njih so lahko v precejšnji meri odvisni obseg in oblike odpora, vendar pa nikakor ne odpor in borba kot takšna. Slednja je odvisna od ljudi samih, posebno od organizacijske sposobnosti vodilne politične sile.

Med materialnimi dejavniki ima geografski položaj velik pomen. Ni zgolj naključje, da so bila osvobojena ozemlja in oporišča naše vojske v nekih predelih Bosne in Hercegovine, v Sloveniji na Dolenjskem in v Beli krajini, na Cerkljansko-idrijsko-škofjeloškem območju in podobno. V vseh teh primerih so bili podani poleg političnih (primarnih) tudi ugodni geografski pogoji za uspešen razvoj narodnoosvobodilne vojne. Kljub izrednemu razvoju sodobne vojaške tehnike je prostor oziroma bojišče še vedno eden od glavnih dejavnikov vsake strategije. Danes to najbolj izpričujeta jugovzhodna Azija na eni ter Bližnji vzhod na drugi strani.

Območje naše občine je, gledano z vojaško geografskega vidika, bilo v pretekli vojni izredno pomembno. Bilo je neke vrste oporišče narodnoosvobodilne borbe na Gorenjskem. Po kapitulaciji Italije je bilo skupaj s cerkljansko-idrijskim območjem ter Trnovskim gozdom glavno operativno področje 9. kor-

pusa NOV in POS. Poleg visoke zavesti prebivalstva in dela Partije je temu pripomogel geografski položaj ozemlja in njegove značilnosti v razmerju do ostalih območij na Gorenjskem in Primorskem.

Ozemlje med Poljansko in Selško Soro je nekako v središču tistega dela Slovenije, ki leži med velikimi mednarodnimi progami, in sicer: Ljubljana—Trst, Ljubljana—Jesenice in Jesenice—Gorica. To je področje Dolomitov, škofjeloško območje, idrijsko-cerkljansko območje s Trnovskim gozdom, tolminsko območje, Jelovica, Pokljuka z Bohinjem. Naštevaje teh krajev verjetno ni z geografskega vidika najbolj točno, ker pri tem izhajam od tega, kakšen pomen so imela posamezna območja v NOB. Vse to ozemlje z naštetimi območji je bilo v NOB enoten in glavni operativni prostor za Primorsko in Gorenjsko. Od drugih delov Slovenije so ga delile reka Sava, proga Ljubljana—Jesenice, proga Ljubljana—Trst ter nemško-italijanska meja, ki je bila zavarovana z žico in minirana, na zahodu pa je bilo to ozemlje omejeno z reko Sočo in progo Jesenice—Gorica. Navedene železniške proge so bile po vsej dolžini zavarovane s posadkami in so zategadelj bile nekakšna nepretrgana bojna črta, ki smo jo ob vsakem prehodu morali na neki način prebijati.

Znotraj navedenih meja je bilo v operativnem pogledu to enotno ozemlje oziroma operativni prostor. Doline, komunikacije in posadke znotraj tega ozemlja niso bile pomembnejša ovira za akcije naših enot na vsem tem prostoru in izven njega. V vsem tem prostoru je bilo škofjeloško območje z idrijsko-cerkljanskim in s Trnovskim gozdom najpomembnejše in predvsem po kapitulaciji Italije baza in oporišče enot, organizacij in ustanov narodnoosvobodilnega gibanja. Kot je že rečeno, to je bilo pogojeno tudi z geografskim položajem in značilnostmi teh območij.

Ozemlje naše občine med Poljansko in Selško Soro je nekako v središču poprej navedenega območja Gorenjske in Primorske. Prek njega so šle smeri in zveze z Gorenjskega prek Dolomitov in Notranjskega na ozemlje, ki je bilo pod italijansko okupacijo in kjer je bilo vodstvo osvobodilnega gibanja. To ozemlje je povezovalo Gorenjsko s tistim delom Primorske, kjer je bilo v drugi polovici vojne vodstvo osvobodilnega gibanja za Primorsko in Gorenjsko. Prek tega ozemlja so peljale smeri in zveze čez Savo in na Koroško. Vse navedeno je izhajalo iz središnjega geografskega položaja tega ozemlja.

Poleg ugodnega položaja v gorenjsko-primorskem prostoru je to ozemlje glede na svoje geografske, topografske, demografske značilnosti ugodno za partizansko vojskovanje. To je prehodno gorje od visokogorskega na kraški svet, kjer so pogoji za življenje (tudi v naravi) lažji od tistih v goratem svetu, in sicer predvsem zaradi ugodnejših klimatskih razmer. Ozemlje je pretežno pokrito z gozdovi, ki so dajali zavetje in zaščito. Po drugi strani je pa dovolj njiv, travnikov, pašnikov in hribov, tako da je teren pregleden, dober za opazovanje in borbo. Vse ozemlje je naseljeno, sicer redko, vendar povsod. Značilno je, da so posamezne kmetije razložene po vsem ozemlju in da so strnjena naselja bolj redka. To je bilo zelo ugodno zaradi tega, ker so partizani na vsakem kilometru dobili streho, hrano in obvestila, sovražnik pa tega ni mogel preprečiti in stalno kontrolirati vsake kmetije in vsakega naselja. Če bi bilo vsaj nekoliko strnjenih naselij, bi bila kontrola okupatorja nad prebivalstvom in ozemljem veliko lažja, položaj partizanskih enot in političnih organizacij narodnoosvobodilnega gibanja pa veliko težji. Pomembno je tudi to, da je tako rekoč na vsakem koraku dovolj pitne vode, ki je ni na primer v Kočevskem Rogu, Trnovskem gozdu, na Jelovici in Pokljuki in kjer je okupator z občasnno kontrolo redkih izvirov pitne vode poskušal zadati udarce par-

tizanom. Komunikacijska mreža, po kateri bi sovražnik hitro interveniral in z motoriziranimi enotami nadzoroval vse ozemlje, ni bila posebno gosta, dolini Poljanske in Selške Sore pa nista bili, glede na geografske značilnosti naravna ovira.

Glede na navedeno so bili torej na tem območju podani vsi naravni pogoji za uspešno partizansko vojskovanje, kot so pogoji za življenje enot in aktivistov, ugoden teren za borbo, za oskrbo s hrano in življenjskimi potrebščinami, za opazovanje, obveščevalno dejavnost in povezavo z domačini. V tem pogledu so takšni, bi dejal, idealni naravni pogoji bili podani še na cerkljanskem in idrijskem območju ter v nekaterih predelih Trnovskega gozda in Banjške planote.

Včasih je opaziti zmotno mnenje, da so veliki in prostrani gozdovi, kot so na primer Kočevski Rog, Trnovski gozd, Jelovica in Pokljuka, najidealnejši za življenje in borbo partizanskih enot. Izkušnje iz NOB to zanikajo, Jelovico so na primer imenovali kot mater in pa tudi grob gorenjskih partizanov. Takšni gozdovi in območja so sicer lahko zavetišča enot, vodstev, organizacij in ustanov, ne morejo pa biti stalen kraj za življenje in delovanje enot in organizacij. Čeprav se zdi na prvi pogled nelogično, vendar je bolje izurjen in tehnično bolj opremljen sovražnik-okupator v takšnih velikih gozdovih v premoči in v prednosti. Borba v strnjem in nepreglednem gozdu je težja in zahtevnejša od tiste na hribovitem zemljišču, ki je pod gozdom, njivami in travniki dovolj pregledno in z ugodnimi položaji. V NOB in v vsaki ljudski vojni je pa izurjenost, strokovno znanje in tehnika na okupatorjevi in sovražnikovi strani. Veliki gozdovi tudi ne dajejo drugih prednosti, kot jih dajejo naseljeni hribovski predeli, kot so na primer oskrba, razmestitev enot, obveščevalna in opazovalna dejavnost in podobno.

Glede na razvoj NOB in pomen tega ozemlja je imel sovražnik na Loškem vedno močne posadke. Tako je na primer po nemških virih štela nemška posadka v Škofji Loki decembra 1944. leta 1.980 mož in je bila tako najmočnejša na Gorenjskem. V Selški in Poljanski dolini je imel tedaj sovražnik deset postojank z 959 vojaki. Skupaj je bilo torej na ozemlju občine, ki meri okrog 500 km², skoraj 3.000 sovražnikovih vojakov, torej po 6 vojakov na 1 km².

Glede na vse, kar smo navedli, je razumljivo, da je bilo škofjeloško območje prizorišče največjih bojev na Gorenjskem in osnovno oporišče NOB. Poljanska vstaja decembra 1941, borba v Rovtu ter dražgoška bitka januarja 1942 nedvomno sodijo med najpomembnejše dogodke NOB v Sloveniji v letu 1942. V 1942. letu je druga skupina odredov najhujše boje bila prav na loškem območju. Edina gorenjska brigada — Prešernova — je bila 12. julija 1943. leta ustanovljena v Davči, njeno osnovno operativno področje je bilo prav ozemlje naše občine. Med glavne in pomembnejše bitke na Gorenjskem in Primorskem v drugi polovici vojne vsekakor sodijo: napad Prešernove brigade na Železnike januarja 1944, pohod 31. divizije na Jelovico in borbe na Jelovici, za katere so bili izhodiščni položaji na loškem ozemlju, vdor v Dolomite jeseni 1944 in borba Prešernove brigade na Pasji ravni 26. 9. 1944, borbe za Gabrk, Poljane, Železnike in Gorenjo vas v oktobru, novembru in decembru 1944. Ti in drugi dogodki potrjujejo, da je bilo to ozemlje prizorišče največjih in najpomembnejših bojev na Gorenjskem.

Po kapitulaciji Italije je Prešernova brigada odstranila žične in minske ovire na bivši italijansko-jugoslovanski meji; v tem dejanju je precej zgodovinske simbolike. Tedaj je tudi likvidirala sovražne postojanke v Leskovici in Sovodnju, v 1944. letu pa še na Hotavljah. Od tedaj je bil dovršen del ozemlja

naše občine sestavni del osvobojenega ozemlja na Gorenjskem in Primorskem, ostali del je bil pretežno pod kontrolo naših enot. Naj samo navedem, da je bil pozimi 1944/45 v Žireh štab 31. divizije in so bile Žiri tedaj pomembno politično in kulturno središče na Gorenjskem. Hribovske kmetije in vasi ter vasi v Poljanski in Selški dolini in na Sorškem polju so bile po kapitulaciji Italije vse do konca vojne eden najpomembnejših virov oskrbe številnih enot, organizacij in ustanov 9. korpusa.

Ne samo vojaške, temveč tudi »civilne« in »zaledne« organizacije in ustanove so imele svoja oporišča in baze na tem ozemlju. Sedež vodstva NOV, Pokrajinskega komiteja KPS za Gorenjsko je bil skoraj ves čas na tem loškem območju. Poleg Pokrajinskega komiteja so bili tu sedeži drugih političnih vodstev, partizanske tehnike in tiskarne, bolnišnice, skladišča in delavnice. Glavne kurirske zveze so peljale prek loškega ozemlja, na njem so bile številne in pomembne kurirske postaje. Novembra 1944. leta so bile na tem ozemlju opravljene prve volitve v novi Sloveniji.

Vse, kar je navedeno, izpričuje izreden pomen in vlogo, ki sta jo imela prebivalstvo in ozemlje naše občine. Seveda pa ta razmišljanja moramo skleniti z uvodno ugotovitvijo, da je odločilno vlogo imelo zavedno in požrtvovalno domače prebivalstvo.

R é s u m é

LE RÔLE DU TERRITOIRE DE ŠKOFJA LOKA DANS LA LUTTE POUR LA LIBÉRATION NATIONALE

La guerre de partisans dépend surtout de la conscience politique du peuple et des capacités organisatrices de ses chefs, tandis que l'étendue et la forme de la révolte populaire dépendent de la situation géographique et de la configuration du territoire.

Dans la lutte pour la libération nationale, le territoire de la commune de Škofja Loka a joué un rôle très important, étant situé au milieu du triangle formé par les grandes lignes internationales qui relie Ljubljana à Trieste, Ljubljana à Jesenice et Jesenice à Gorica. A travers ce territoire, on entretenait des rapports entre la Haute Carniole et la partie du pays qui était sous l'occupation italienne et où avait son siège l'état-major du mouvement pour la libération nationale slovène. Ce territoire reliait la Haute Carniole à une partie du Littoral où s'installa, après la capitulation de l'Italie, l'état-major du mouvement pour le Littoral et pour la Haute Carniole, et il avait aussi des rapports avec la Carinthie. Le climat des montagnes autour Škofja Loka offre des conditions de vie assez favorables. Les partisans se réfugiaient dans les forêts, ils combattaient sur les champs cultivés qui étaient un terrain assez facile pour la lutte, et dans les fermes et les hameaux dispersés dans les montagnes ils trouvaient refuge, nourriture et eau potable, de même que des renseignements sur les déplacements des occupants. Le réseau routier n'était pas assez dense pour permettre à l'ennemi des interventions rapides avec des unités motorisées. Les circonstances étaient semblables aussi dans les montagnes voisines aux alentours de Cerklno et de Idrija et dans certaines parties de Trnovski Gozd. C'est pourquoi le territoire de Škofja Loka était le point d'appui de base de la lutte pour la libération nationale et la scène de nombreuses batailles importantes. A la fin de 1944, près de 3.000 soldats allemands se trouvaient sur ce territoire, ce qui représente en moyenne 6 soldats par kilomètre carré.